

Μεταφράζοντας τον Πίντσον Ο μεταφραστής των πιο εμβληματικών έργων του Τόμας Πίντσον, Γιώργος Κυριαζής, μίλησε στη LIFO για την περιπέτεια του να μεταφράζει έναν από τους πιο πολυδιαβασμένους συγγραφείς της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Κι αν θες να δεις πώς είναι στ' αλήθεια ο Πίντσον, μάλλον θα πρέπει να ανατρέξεις σε μια κολεγιακή φωτογραφία και σε κάποιο επεισόδιο των Σίμπσον – και όχι στο «αυτί» του τελευταίου βιβλίου του, της Υπεραιχμής, που μόλις κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Ψυχογιός, αφού το πρόσωπό του παραμένει άγνωστο... Εικονογράφιση: Κώστας Στανέλλος/ LIFO
Από την ΤΙΝΑ ΜΑΝΔΗΛΑΡΑ

Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς με τι θα μπορούσε να μοιάζει ένας μεταφραστής του Πίντσον: με έναν σχολαστικό μεσαιωνικό τύπο σκυμμένο πάνω από τις λέξεις, που πειραματίζεται με διαφορετικά προσωπεία και αφηγήσεις ή χειρονομεί έντονα. Αντ' αυτού, ο Γιώργος Κυριαζής, ο μεταφραστής των πιο εμβληματικών έργων του Τόμας Πίντσον, όπως το Ουράνιο τόξο της βαρύτητας, το Mason & Dixon, το Έμφυτο Ελάττωμα και το Ενάντια στη μέρα (που απέσπασε το βραβείο μετάφρασης), είναι ένας απλός, άμεσος και ιδανικός συνομιλητής που αγαπάει το ραδιόφωνο –έχει, μάλιστα, και εκπομπή στο ιντερνετικό Amagi–, τα βιβλία και τη μουσική και καθόλου δεν θυμίζει τον δαιμόνιο μπλόγκερ του <https://rpnchonikon.wordpress.com>. Στο μπλογκ αυτό μπορεί κανείς να βρει απαντήσεις σε οποιαδήποτε απορία γύρω από τον Πίντσον, τον σπουδαίο Αμερικανό συγγραφέα που χάραξε τις δικές του αφηγηματικές γραμμές και δεν μοιάζει με κανέναν άλλο. Όπως μας πληροφορεί σε σχετικό κείμενό του στο μπλογκ ο ειδικός «πιντσονολόγος» Γιώργος Κυριαζής, ο αγαπημένος του συγγραφέας αποφοίτησε από το «Πανεπιστήμιο Κορνέλ, υπηρέτησε στο Αμερικανικό Ναυτικό κι εργάστηκε για ένα διάστημα στην Μπόινγκ ως συγγραφέας τεχνικών κειμένων, ενώ πρόσφατα πληροφορηθήκαμε ότι το 1970 έμενε στο Μανχάταν Μπιτς, στην επαρχία του Λος Άντζελες, όπου ζούσε μάλλον φτωχικά, τρεφόταν με κάνναβη, καφέ, τσιγάρα μέντας και χάμπουργκερ με τυρί και τσίλι, και έγραφε μανιωδώς». Κι αν θες να δεις πώς είναι στ' αλήθεια ο Πίντσον, μάλλον θα πρέπει να ανατρέξεις σε μια

κολεγιακή φωτογραφία και σε κάποιο επεισόδιο των Σίμπσον – και όχι στο «αυτί» του τελευταίου βιβλίου του, της Υπεραιχμής, που μόλις κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Ψυχογιός, αφού το πρόσωπό του παραμένει άγνωστο. Πώς, αλήθεια, πρωτοήρθες σε επαφή με το έργο του Πίντσον; Τι είναι αυτό που σε κέρδισε; Γνώρισα το έργο του Πίντσον στο πανεπιστήμιο, στο τμήμα Αγγλικής Φιλολογίας, μέσω του Γιάννη του Τσιώλη, ο οποίος δίδασκε παράλληλα τότε στο NYU κι έκανε σεμινάριο πάνω στο μεταμοντέρνο μυθιστόρημα. Το βασικό έργο με το οποίο ασχοληθήκαμε ήταν το Ουράνιο τόξο της βαρύτητας και πέσαμε πραγματικά στα βαθιά. Έπαθα σοκ με τις πρώτες κιάλας σελίδες του, αφού δεν είχα διαβάσει ποτέ τίποτα παρόμοιο, κι έκτοτε οτιδήποτε πέφτει στα χέρια μου συγκρίνεται αναγκαστικά με αυτό. Λόγω και της μεγάλης λατρείας μου για τη γλώσσα, με εξίταραν τα λεκτικά παιχνίδια του αλλά και το γεγονός ότι συνδύαζε «βαριά» αποσπάσματα με πολύ κωμικά. Είχε έναν δικό του τρόπο να μεταλλάσσει απότομα τα συναισθήματα και θυμάμαι ακόμη τη σκηνή ανάμεσα στον Ρότζερ και την Τζέσικα: είχαν μόλις κάνει έρωτα σε ένα Λονδίνο που βομβαρδιζόταν ανελέητα από τους Γερμανούς και ξαφνικά μια βόμβα έτυχε να εκραγεί πολύ κοντά τους. Τη στιγμή, λοιπόν, που ο Ρότζερ γαργαλούσε την αγαπημένη του, εμφανίζεται ο θάνατος στην πόρτα και τον προκαλεί λέγοντάς του «για προσπάθησε να γαργαλίσεις εμένα!». Θεωρία συνωμοσίας υπάρχει σε όλα τα βιβλία του Πίντσον, ενώ παράλληλα υπάρχουν και οι πυρήνες αντίστασης που προσπαθούν να αντιταχθούν στην εξουσία. Η γενικευμένη παράνοια πηγάζει από την υπόνοια ότι η εξουσία ασκεί παντού τους ελεγκτικούς της μηχανισμούς, γεγονός που είναι σε μεγάλο βαθμό πραγματικό. Ωστόσο, είναι διαφορετικό να είναι κανείς αναγνώστης του Πίντσον από το να μεταφράζει το έργο του – μοιάζει πραγματικά με άθλο. Πώς μπορείς και αντιμετωπίζεις ένα τόσο ευρύ φάσμα πληροφοριών, από την ποπ κουλτούρα μέχρι τη βαριά επιστήμη; Η αλήθεια είναι ότι τώρα με το Ίντερνετ τα πράγματα είναι πολύ πιο εύκολα από παλιότερα. Βοηθάει, φυσικά, και το ρηχον wiki, αν και εξηγεί πράγματα άγνωστα στον Αμερικανό και δεν λύνει απορίες που ενδεχομένως έχει κάποιος που αγνοεί λεπτομέρειες της αμερικανικής καθημερινότητας, όπως τα ονόματα κάποιων καταστημάτων. Θυμάμαι χαρακτηριστικά να αναζητώ μια γνωστή αλυσίδα που είχε κλείσει και μόνο ένας Αμερικανός θα μπορούσε να θυμάται. Ωστόσο, ανατρέχοντας σε παλαιότερα έργα που είχα μεταφράσει χωρίς τη βοήθεια του Ίντερνετ, όπως το Ουράνιο τόξο της βαρύτητας, λίγα πράγματα θα άλλαζα και όχι πολλά. Υπάρχουν, όμως, και ουσιαστικές δυσκολίες στο έργο του Πίντσον που καθιστούν ειδικά κάποιες έννοιες αμετάφραστες. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του τίτλου της «Υπεραιχμής» (Bleeding Edge)... Πράγματι, στα ελληνικά δεν έχουμε υπαρκτό όρο της τεχνολογικής δημοσιογραφίας που να μπορεί να αποδοθεί με βεβαιότητα. Υπήρχε, βέβαια, ο δόκιμος όρος του «cutting edge technology» που σημαίνει «τεχνολογία αιχμής», αλλά και το «leading edge» που αποδίδεται ως «πρωτοπορία στον τεχνολογικό τομέα». Ο Πίντσον, συνδυάζοντας και τα δύο, κατέληξε στο «bleeding edge», εννοώντας την πρωτοπορία στην τεχνολογία που τη χρησιμοποιείς με γνώση του κινδύνου. Το «υπεραιχμή» αποδίδει τις δύο έννοιες, αλλά δεν μπορεί να ενσωματώσει το αίμα ως λογοπαίγνιο που υπάρχει στα αγγλικά. Ευτυχώς, όμως, εσύ στις αποδόσεις σου δεν δείχνεις να καταφεύγεις σε ακραίες «ελληνικούρες». Τις προάλλες είδα στον τίτλο κορυφαίου βιβλίου της Haraway να αποδίδεται το «cyborg» ως «κυβόργιο»... Μερικά πράγματα όντως δεν λέγονται και μοιάζουν εξωφρενικά όταν αποδίδονται στα ελληνικά. Δηλαδή, δεν μπορείς να πεις «σύμπακτο δίσκο» το compact disc από τη στιγμή που υπάρχει ήδη ο όρος «σκληρός δίσκος». Ούτε το πίξελ να το αποδώσεις ως «εικονοστοιχείο». Όταν μια ξένη λέξη έχει περάσει στη γλώσσα, δεν έχεις λόγο να εφεύρεις μια «ελληνικούρα» για να την αποδώσεις Είναι, πάντως, δύσκολο να ακροβατήσεις ιδανικά στους ατελείωτους κώδικες του Πίντσον. Τι συμβαίνει, αλήθεια, με τα έντονα σενάρια συνωμοσίας που συναντά κανείς στην «Υπεραιχμή» και γιατί έχω την αίσθηση ότι είναι διαφορετικά απ' ό,τι η συνωμοσιολογία στα παλαιότερα βιβλία του, που είχαν να κάνουν με τον Ψυχρό Πόλεμο; Τόμας Πίντσον, Υπεραιχμή, Μτφρ.: Γιώργος Κυριαζής, Εκδόσεις Ψυχογιός Δεν νομίζω να είναι διαφορετικά – προσωπικά δεν βλέπω αλλαγή. Θεωρία συνωμοσίας υπάρχει σε όλα τα βιβλία του Πίντσον, ενώ παράλληλα υπάρχουν και οι πυρήνες αντίστασης που προσπαθούν να αντιταχθούν στην εξουσία. Η

γενικευμένη παράνοια πηγάζει από την υπόνοια ότι η εξουσία ασκεί παντού τους ελεγκτικούς της μηχανισμούς, γεγονός που είναι σε μεγάλο βαθμό πραγματικό. Ωστόσο, την ίδια στιγμή που ασκείται η εξουσία αναπτύσσονται παράλληλοι πυρήνες αντίστασης, όπως στο Ουράνιο τόξο της βαρύτητας, όπου κάτι Αργεντινοί αναρχικοί κλέβουν ένα υποβρύχιο για να πάνε στη Γερμανία και μέσα στη γενικότερη αναμπουμπούλα καταφέρνουν τελικά να φτιάξουν κάτι σαν κολεκτίβα. Μέσα από τέτοιες ευρηματικές αφηγήσεις ο Πίντσον τελικά περνάει ένα μήνυμα ελευθερίας και μια νότα αισιοδοξίας, έστω και στις δυσχερέστερες καταστάσεις. Ακόμα και στο βαθύ Διαδίκτυο που τόσο προβληματίζει τον Πίντσον, υπάρχει μια ελπίδα που έχει να κάνει με το γεγονός ότι ο χρήστης διατηρεί μια κάποια ελευθερία κινήσεων και μια γενικότερη ανωνυμία. Φυσικά, υπάρχουν οι ανώνυμες εταιρείες που ελέγχουν τα πάντα, κι αυτό δεν είναι κάτι μυθιστορηματικό αλλά απόλυτα αληθές. Ωστόσο, ο Πίντσον πάντα έχει έναν δικό του, ιδιόμορφο τρόπο να βλέπει τα πράγματα: για παράδειγμα, όλοι εξετάζουν το πόσο και αν άλλαξε ο κόσμος μετά την 11η Σεπτεμβρίου, ενώ ο ίδιος δείχνει να ενδιαφέρεται αποκλειστικά για τη ζωή των απλών ανθρώπων. Κι αν κάτι επισημαίνει ότι άλλαξε πέρα από τις επιφανειακές διαπιστώσεις περί επιτήρησης και γενικευμένης και έντονης αστυνόμευσης, είναι η συντηρητικοποίηση, που έγινε ακόμη εντονότερη. Γι' αυτό και νομίζω ότι επέλεξε τη συγκεκριμένη ημερομηνία: γιατί πάντα καταλήγει σε μια ημερομηνία-τομή στην ιστορία, οπότε η κατάληξη των πραγμάτων ήταν δυσμενέστερη απ' ό,τι κανείς θα περίμενε. Στο Έμφυτο Ελάττωμα έχουμε το τέλος της εποχής των χίπηδων και της πίστης στην ελευθερία, στο Βάιλαντ την εντατική συντηρητικοποίηση που επέφερε η εποχή του Ρίγκαν και στο Ενάντια στη μέρα την απόλυτη επικράτηση του πιο σκληρού καπιταλισμού. Και στην «Υπεραιχμή» τι έχουμε; Την τεχνολογία ως αυτοκρατορία του κακού; Ναι, κάπως έτσι. Μόνο που τώρα τη θέση της Microsoft, που περιγράφεται στην Υπεραιχμή, έχει πάρει η Google. Αλήθεια, δεν είναι εξωφρενικό να χρησιμοποιεί ως πρωταγωνίστριά του στην «Υπεραιχμή» τη Μαξίν, μια Εβραία μάνα, μεσήλικη και με δύο παιδιά; Πώς γίνεται, από τη στιγμή που οι πρωταγωνίστριες των αστυνομικών οφείλουν να είναι τουλάχιστον μοιραίες; Μα, όλοι οι ήρωες του Πίντσον είναι εξωφρενικοί! Έχω, βέβαια, την αίσθηση ότι ήθελε πολύ να δώσει την αίσθηση της οικογένειας αλλά και της ανεμελιάς που επικρατούσε τότε, τις αρχές του 2001. Το χρήμα έρρεε άφθονο στη Νέα Υόρκη και όλα έμοιαζαν να είναι, τύποις έστω, ανθηρά. Κι αυτό είναι ξεκάθαρο από το τρέιλερ του βιβλίου, που νομίζεις ότι είναι αφελές – αλλά νομίζω ότι είναι θέμα αίσθησης της εποχής εκείνης. Κάτι αντίστοιχο συνειδητοποιείς και από τις πρώτες σελίδες της Υπεραιχμής, που μοιάζουν πολύ βατές και οικείες για Πίντσον. Νομίζω όμως ότι το κάνει επίτηδες, γιατί όσο πιο πολύ πλησιάζουμε προς το χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου, τόσο περισσότερο νιώθεις να σου σφίγγεται το στομάχι. Ενδεικτικό είναι ότι και η γραφή του γίνεται πυκνότερη και το κλίμα πιο έντονο – και δεν νομίζω να είναι τυχαίο. Θυμάμαι κάποια φίλη, παλιά, στο πανεπιστήμιο, να μου διαβάζει σκόρπια αποσπάσματα κι εγώ να εντοπίζω αμέσως ό,τι είναι Πίντσον. Με άλλα λόγια, κι άλλοι μπορεί να γράφουν ωραίες προτάσεις, αλλά αυτήν τη σύνταξη και αυτά τα εκφραστικά παρακλάδια που σε οδηγούν πάντοτε αλλού δεν τα έχει κανένας άλλος. Πιστεύεις ότι ο Πίντσον είναι πρώτα απόλαυση και μετά συνειδητοποίηση; Ναι, κάπως έτσι. Κι εμένα πρώτα με παρασέρνει η σύνταξη και τα λεκτικά παιχνίδια και μετά αρχίζω να ξετυλίγω το κουβάρι. Μήπως είναι και κάπως παρεξηγημένος; Όλοι λένε ότι είναι δύσκολος, αλλά μάλλον δεν έχουν διαπιστώσει το υπέροχο χιούμορ του. Όντως, υπάρχει η αίσθηση ότι είναι δύσκολος, αλλά ισχύει μόνο εν μέρει. Εκ των πραγμάτων είναι δύσκολος, αφού εμπλέκονται πολλοί χαρακτήρες και έχουμε διαρκή εναλλαγή των καταστάσεων με συνεχείς αναφορές σε ετερόκλητες κουλτούρες – ποπ κ.λπ. Είναι δύσκολο, επομένως, να τον ακολουθήσει ο κόσμος που έχει συνηθίσει σε κάτι γραμμικό και προβλέψιμο. Ωστόσο και ο Πήγας, ο επιμελητής του βιβλίου, μου έλεγε «ευτυχώς που κάθε δύο σελίδες γελάω». Νομίζω, πάντως, αν μου επιτρέπεις, ότι κι εσύ έχεις χαρακτηριστικά πιντσονικού ήρωα. Είσαι φιλόλογος και ψάλτης, ενώ έχεις κάνει και κλασικό τραγούδι; Κάπως έτσι. Να φανταστείς πως στα είκοσί μου τραγουδούσα ταυτόχρονα σε κλασικές χορωδίες, σε εκκλησίες και το βράδυ σε ροκ συγκρότημα. Τώρα, βέβαια, τραγουδάω λιγότερο, ειδικά αφότου διαλύθηκε η EPT, αν και ομολογώ ότι θα ήθελα η βασική

μου δουλειά να είναι η μετάφραση. Πόσες φορές, όμως, έχεις πει, μεταφράζοντας Πίντσον, «γιατί το κάνω εγώ στον εαυτό μου»; Πολλές, είναι η αλήθεια! Τον έχω βρίσει πολλές φορές, αλλά οι ψυχολογικές απολαβές είναι μεγάλες. Θα ήθελες να τον γνωρίσεις; Πώς τον φαντάζεσαι; Πολύ απλό. Νομίζω πως αν τον συναντούσα, το μόνο που δεν θα ήθελε θα ήταν να μιλάμε για τα βιβλία του. Και μου αρέσει που είναι ξεκομμένη η ταυτότητά του από το κείμενο, γιατί για μένα το έργο είναι που έχει σημασία. Όσο για το ότι δεν φωτογραφίζεται, δεν νομίζω ότι το κάνει επίτηδες. Οι κολλητοί του φίλοι επιμένουν ότι έτσι ήταν από μικρός. Τελικά, τι έχει κάθε βιβλίο του Πίντσον και δεν μοιάζει με κανένα άλλο; Μόνο η γλώσσα του αρκεί για να τον ξεχωρίσει, αφού δεν θυμίζει τίποτε άλλο. Θυμάμαι κάποια φίλη, παλιά, στο πανεπιστήμιο, να μου διαβάζει σκόρπια αποσπάσματα κι εγώ να εντοπίζω αμέσως ό,τι είναι Πίντσον. Με άλλα λόγια, κι άλλοι μπορεί να γράφουν ωραίες προτάσεις, αλλά αυτήν τη σύνταξη και αυτά τα εκφραστικά παρακλάδια που σε οδηγούν πάντοτε αλλού δεν τα έχει κανένας άλλος. Ιδιόμορφος είναι ακόμη και ο τρόπος που παίζει με τον χρόνο. Στο *Ενάντια* στη μέρα περιγράφει μια κοπέλα που μπαίνει με μια αγκαλιά πλυμένα ρούχα, σάμπως να έρχεται με «άρωμα της πρώτης μέρας του κόσμου». Αυτός είναι ο Πίντσον. Εσύ με ποιον ήρωά του ταυτίζεσαι περισσότερο; Μου βάζεις δύσκολα. Είμαι μεταξύ Σλόθροπ και Ντίξον – ο πρώτος είναι έρμαιο της μοίρας, αφού ο πατέρας του τον είχε δώσει για πειράματα όταν ήταν μικρός και αυτός καταλάβαινε ότι βρίσκεται μονίμως υπό επιτήρηση, ενώ ο Ντίξον είναι εντελώς το αντίθετο: ο άνθρωπος της ζωής που θέλει να γευτεί τα τοπικά φρούτα και τα μπαχαρικά στη Νότια Αφρική, να αδράξει τη ζωή έως το τέλος. Παράλληλα, όμως, δείχνει να εναντιώνεται όσο μπορεί στην αδικία και αυτή είναι και η βασική του εμμονή: ότι μπορεί να βρίσκεται σε έναν χείμαρρο που τον παρασέρνει, αλλά ότι, τελικά, μπορεί και φτιάχνει κάτι διαφορετικό μαζί με τους άλλους ανθρώπους, την ώρα που καταστρέφονται τα πάντα. Αυτό είναι και το βασικό νόημα των βιβλίων του Πίντσον: πάντα ο άνθρωπος θα βρει τρόπο να κάνει αυτό που χρειάζεται για να ζήσει όχι μόνο σε επίπεδο επιβίωσης αλλά δημιουργίας, αλλιώς απονεκρώνεται και από άνθρωπος γίνεται απάνθρωπος. Κι αυτή είναι μια κεντρική πολιτική θέση που διαπερνά όλο το έργο του Πίντσον. Ο μοναδικός Πίντσον Μόνο η γλώσσα του αρκεί για να τον ξεχωρίσει, αφού δεν θυμίζει τίποτε άλλο. Θυμάμαι κάποια φίλη, παλιά, στο πανεπιστήμιο, να μου διαβάζει σκόρπια αποσπάσματα κι εγώ να εντοπίζω αμέσως ό,τι είναι Πίντσον. Με άλλα λόγια, κι άλλοι μπορεί να γράφουν ωραίες προτάσεις, αλλά αυτήν τη σύνταξη και αυτά τα εκφραστικά παρακλάδια που σε οδηγούν πάντοτε αλλού δεν τα έχει κανένας άλλος. Ιδιόμορφος είναι ακόμη και ο τρόπος που παίζει με τον χρόνο.

Πηγή: www.lifo.gr